

Jan Jakóbczyk

Późne tropy
MŁODEJ POLSKI
(1914–1939)

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2009

Późne tropy
MŁODEJ POLSKI
(1914–1939)

NR 2690

Jan Jakóbczyk

Późne tropy
MŁODEJ POLSKI
(1914–1939)

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2009

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
Marek Piechota

Recenzent
Alina Brodzka-Wald

Spis treści

Wstępne tropy	7
Tropy — wojenne losy młodopolskich pisarzy...	19
(Berent, Górski, Irzykowski, Jellenta, Kasprawicz, Leśmian, Miciński, Nowaczyński, Orkan, Przybyszewski, Reymont, Sieroszewski, Staff, Strug, Tetmajer, Zapolska, Żeleński Boy, Żeromski, Żuławski, Nałkowska, Kaden-Bandrowski, Witkacy)	
Tropy — młodopolacy w polityce	71
Literaci w akcji: ministerstwa, komitety, urzędy, polityczne wizje	
	73
Wojna polsko-boszewicka, zamordowanie prezydenta Naruto- wicza, przewrót majowy, sprawa brzeska	82
Rozliczenia z Niepodległą	86
<i>Bunt czy Przedwiośnie?</i>	87
Strug a Weyssenhoff	99
Tropy — o miejsce na proscenium	109
Obecność nieobecnych	112
Odeszli	120
Młodopolskie legendy	125
Kobiety: Maria Grosseck-Korycka, Maryla Wolska, Bronisława Ostrowska, Maria Jehanne Wielopolska	141
Jubileusze, nagrody i rankingi	146
Antologie	150
Z perspektywy historyków literatury (do 1939 roku).	153
Wydania zbiorowe młodopolan w dwudziestolecu	161
W szkolnej edukacji literackiej dwudziestolecia	162

Tropy konfrontacji — sporów i spotkań	165
Adaptacje i projekcje (pisarskiego stylu, wyznawanych kryteriów)	170
Pomiędzy, czyli dygresji kilka o ekspresjonizmie	174
Spotkania	180
Spotkania w kabarecie i kawiarni	189
Konfrontacje	192
Nowocześni z młodopolskim rodowodem: Leśmian, Witkacy i Schulz	200
Aneks	207
Brzozowski o Żeromskim, Żeromski o Brzozowskim	207
Nieznana książka krytyczna Irzykowskiego o Żeromskim	223
Indeks osobowy	239
Summary	247
Zusammenfassung	249

Wstępne tropy

Młoda Polska — tyleż nazwa¹, co jej przedmiot — wiedzie ciekawe życie. Wytrwale ktoś/coś dybie na jej zdrowie. Na progu dwudziestolecia (1918) pięćdziesięcioletni, czyli w sile wieku, Stanisław Przybyszewski — zapewne bałamutnie, bo przecież miał ciągle wielkie ambicje — pisać będzie o „weteranach Młodej Polski”²; reprezentujący pokolenie powojenne Tadeusz Peiper, polemizując ze *Snobizmem i postęmem* Stefana Żeromskiego, orzeknie zamaszyście: „To, co dla Młodej Polski było nadzieją, dla Nowej Polski byłoby zagładą”³, zapewne też, gdyby wpadł na taki koncept retoryczny, ironią potraktowałby tę *Młodą*, która tak szybko się postarzała, pokazały się zmarszczki, słuch osłabł, wzrok stał się zamglony. Po wojnie drugiej, w epoce walki o jedynie słuszny ustrój, Młodą Polskę próbowano zdegradować, dopatrując się w niej literatury epoki imperia- lizmu. Kolejne dekady — lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte — to czas prosperity i „rewitalizacji”. Nieoczekiwane zagrożenie pojawiło się pod koniec wieku, kiedy to staroświecką Młodą Pol- skę zaczął wypierać nowoczesny modernizm (Ryszard Nycz⁴,

¹ Zawsze warto w tej sprawie przypomnieć artykuł H. Markiewicz: *Młoda Polska i „izmy”*. W: Idem: *W kręgu Żeromskiego. Rozprawy i szkice historycznoliterackie*. Warszawa 1977.

² Zob. S. Przybyszewski: *Ekspresjonizm, Słowacki i „Genezis z ducha”*. Poznań 1918.

³ T. Peiper: *Nowa polskość polskiej sztuki. Przeciwno stanowisku Żeromskiego w „Snobizmie i postępie”*. W: Idem: *Pisma wybrane*. Oprac. S. Jaworski. Wrocław 1979, s. 147. (Pierwodruk: „Zwrotnica” 1923, nr 5).

⁴ R. Nycz: *Język modernizmu. Prolegomena historycznoliterackie*. Wrocław 1997.

Włodzimierz Bolecki⁵, seria wydawnicza *Modernizm w Polsce* — 25 tomów dotychczas). Przekornie można by zauważyć, że odwołano już „polowanie na postmodernistów”, natomiast nadal trwa proces wywłaszczania Młodej Polski na rzecz modernizmu (bądź literatury nowoczesnej)⁶. Choć, jeśli przyjąć egzystencjalny wymiar doświadczenia nowoczesności (Marshall Berman), iż „Być nowoczesnym to znaleźć się w otoczeniu, które obiecuje przygodę, siłę, radość, rozwój, przemianę nas samych i świata — ale równocześnie grozi zniszczeniem wszystkiego, co mamy; wszystkiego, co wiemy; wszystkiego, czym jesteśmy”⁷ — to jakże nowoczesne w swym romantycznym dramatyzmie okażą się losy zbuntowanych, poszukujących, walczących o swą podmiotowość modernistów z przełomu XIX i XX wieku, doznających traumy wojennej, traumy odzyskanej państwowości, traumy zderzenia z literaturą (literatami) powojenną, która niepomna częstokroć kroczenia po śladach już odcisniętych, buńczucznie ogłasza nowy początek i starszych chce wysiedlić do zacisznego pensjonatu. Spotkanie młodopolan z przeciwnościami w latach 1914—1939 — to również ważne i komplementarne (wobec bujnej inicjacji w latach dziewięćdziesiątych XIX stulecia) doświadczenie nowoczesności.

Na pytanie zatem: pora zejść ze sceny? — odpowiedź jest jasna: niekoniecznie! Niepokorny, prowokujący, szydłoczy Nowaczyński dworował sobie w felietonie *Mój pogrzeb* z nietaktu spóźnionego umierania. Był rok 1924 i, mimo pączkowania najróżniejszych „izmów-awangardyzmów”, młodopolscy pisarze trzymali się krzepko na czytelnicznym rynku, ciągle mieli coś do powiedzenia, nadal otaczali ich wierni czytelnicy. A Nowaczyński tak szarżował w piśmie młodych — „Wiadomościach Literackich”:

⁵ W. Bolecki: *Modernizm literatury polskiej XX wieku (rekoniesans)*. „Teksty Drugie” 2002, nr 4.

⁶ Przykładem najnowszym będzie interesująca książka M. Popiel: *Wyśpiański. Mitologia nowoczesnego artysty*. Kraków 2007. Proces odczytywania twórczości młodopolskich pisarzy w perspektywie modernizacyjnej oraz jako realizacji projektu nowoczesności jest niezmiernie inspirujący, ale skutkuje, co zauważyła Popiel, koncentracją uwagi na kilku wybranych, „ulubionych” pisarzach, którzy najlepiej pasują do historycznoliterackiej koncepcji.

⁷ M. Berman: „*Wszystko, co stałe, rozplywa się w powietrzu*”. *Rzecz o doświadczeniu nowoczesności*. Przeł. M. Szuster. Kraków 2006, s. 15.

Są kraje i bywają narody, w których dostojne okazy, czołowe jednostki i w ogóle wybitni ludzie umierają w samą porę, akuratnie, nie za wcześnie, ale też i nie za późno, w sam raz⁸.

Jednakże w Polsce poniekąd, w kolizji z wszelkimi terminami, żyją ponad potrzebę, szkodliwie rozpraszając uznanie i sławę osiągniętą w epoce świetności — sarkastycznie dodawał. A przecież — zapewne wymyśleni przez Nowaczyńskiego — statystycy „obliczyli już na podstawie dość ścisłych danych, że 76% wybitnych jednostek odchodzi od nas o 67% za późno, to znaczy, że zamiast w najpóźniej 67-ym roku życia — aż w... 76-m i dalej analogicznie w tej proporcji obliczając, ci, co powinni likwidować się już w 56-ym, zamykają bilans aż w 67-ym, ci, co w 47-ym, dochodzą aż do 57-go — no i tak dalej w tym stosunku”⁹. Taki stan rzeczy ułatwia panoszenie się procederu „pomniejszania olbrzymów” i „obalania legend” — podsumował już raczej gorzko.

Losy pisarskie młodopolan ułożyły się różnie po roku 1918; rytm ich biografii, pisarskiej kariery, moderowany w każdym przypadku inaczej presją wielkiej historii, wyznacza inny status, inną strategię obecności na literackim Parnasie, który coraz wyraźniej staje się zwykłym rynkiem. A napięcia między przestrzenią funkcjonowania literatury rozumianej bądź jako Parnas, bądź jako rynek (z obowiązującymi prawami podaży i popytu) — obecne przecież również przed pierwszą wojną — nasiliły się w dwudziestoleciu.

Z perspektywy Ludwika Frydego, autora rozprawy *Trzy pokolenia literackie* (1938), „ducha” Młodej Polski reprezentują — „Z niedawno zmarłych: Zdziechowski, Rostworowski, Leśmian; z żyjących: Tetmajer, Miriam, Artur Górski, Berent, Irzykowski, Ostap Ortwin, Staff i inni”¹⁰. Powtórzę: te „duchy” Młodej Polski miały krażyć, wedle wybitnego krytyka młodej generacji, w przestrzeni literatury współczesnej jeszcze w roku 1938! Ich przeżyciem pokoleniowym miał być rok 1905 (podobnie uważał Ignacy Fik), czyli czas „przewyciężenia subiektywizmu i porozumienia z rzeczywistością społeczną”, zatem to rok 1905, a nie 1918 stanowi *terminus a quo* nowoczesnej literatury polskiej. Nie chcę

⁸ A. Nowaczyński: *Mój pogrzeb*. W: I d e m: *Pamflety, Studiów i szkiców tom VI*. Warszawa 1930, s. 306. (Pierwodruk: „Wiadomości Literackie” 1924, nr 51).

⁹ Ibidem, s. 308.

¹⁰ L. Fryde: *Trzy pokolenia literackie*. „Pion” 1938. W: I d e m: *Wybór pism krytycznych*. Oprac. A. Biernacki. Warszawa 1966, s. 216.

wkraczać w spory dotyczące cezury; rok 1905 (Fryde, Fik, Burek), rok 1910 (Nycz i liczne grono jego kontynuatorów), rok 1914 (Peiper, Ziomek, Nasiłowska), rok 1918 — każda z tych dat ma dobre uzasadnienie i sprzyja interpretacyjnemu ożywieniu. Mnie interesuje tu coś innego: Fryde jest bez wątpienia ważnym świadkiem przemian literatury w dwudziestoleciu, trudno go podejrzewać o towarzyską zмовę z pisarzami starszej generacji, był już raczej solidarny z rówieśnikami, zatem jego uznanie ważkiej roli przedstawicieli Młodej Polski w kształtowaniu literatury najnowszej, postrzeganie ich jako równoprawnych uczestników gry, nie zaś pogodnych emerytów, którym należy się szacunek — to jedna z wielu ocen i wypowiedzi, które uzasadniają napisanie tej książki. Sceptyk mógłby wprawdzie stwierdzić: z bliska widzimy chaos, zmierzwienie faktów, nie dostrzegamy konturów, potrzebny jest dystans (cokolwiek złośliwie bym dodał: który pozwala wyeliminować niechcianych pisarzy młodopolskich z raju nowoczesnej literatury polskiej bądź — po namyśle — „adaptować” niesłusznie wtrąconych w XIX wiek). Polemizując ze sceptykiem — powołam się na sąd Irzykowskiego (też sceptyka i nowoczesnego pisarza z Młodej Polski):

Co do tego „dystansu” — właśnie od Grossa nauczyłem się, że wbrew powszechnej opinii właśnie współczesność może mieć o sprawach współczesnych sąd lepszy niż potomność, bo ona zna te relacje i proporcje, których późniejsi nie będą znali. Dodałbym do tego: potomność będzie miała także swoje relacje i proporcje, cóż by poręczało jej większą obiektywność¹¹.

Otóż będąc policzony niewątpliwie do „potomności”, jestem zainteresowany właśnie owymi „relacjami i proporcjami” ówczesnych; będę zatem tropił ślady, tu i ówdzie już zatarte, zachodzące na siebie; jest ich zresztą tak wiele, że uczciwie należałoby powiedzieć o wybranych śladach i w efekcie — konstruowaniu historycznoliterackiego modelu, a w języku bardziej radykalnym, pozbawiającym złudzeń: kreowaniu historycznoliterackiej fikcji. Również odtwarzane tu „relacje i proporcje” warunkowane będą stanem literatury przedmiotu; na przykład o Berencie i jego „opowieściach biograficznych” powstały już osobne studia i szereg też zmuszony byłbym tu powtórzyć¹², z kolei na

¹¹ K. Irzykowski: *Dziennik 1916—1944*. T. 2. Kraków 2001, s. 550.

¹² Mam na myśli książki i rozprawy W. Boleckiego oraz studium A. Brodzkiej: *Poszukiwanie ciągłości w przemianach: próby ocalenia wartości współ-*

przykład „romans” pisarzy młodopolskich z literaturą popularną w dwudziestolecie, niezwykle istotny, wymagałby odrębnego potraktowania¹³. Tak czy inaczej: stworzyć (z nadzieją odtworzenia) można jedynie projekt „relacji i proporcji”.

Powróćmy wszakże do Frydego i „duchów” Młodej Polski w dwudziestolecie. „Przewyciężenie subiektywizmu”, odnotowane przez krytyka, pozostawało w zastanawiającej koincydencji z charakterystycznym zamknięciem się pisarzy młodopolskich i skupieniem w kręgu życia wewnętrznego, ich popularność i sława — z typem literatury, który nosi znamię hermetyzmu, ich podniosłe kaznodziejstwo łączyło się z odczuciem „głębokiego zrośnięcia z polską i zachodnioeuropejską tradycją kulturalną”¹⁴. Stąd wreszcie pisarze przedwojenni¹⁵ — w zgodzie z poczuciem posłannictwa i wbrew obyczajom organizowanej klaki i reklamy — „Nie starają się robić na swych dziełach kariery ani majątku”¹⁶, piszą, takie przynajmniej mają ambicje: dzieła. Z kolei:

Młodszym i najmłodszym literatom imponują ci pisarze swą wiedzą. Mają oni bowiem prawdziwe, głębokie wykształcenie, takie, które obowiązywało w czasach przedwojennych, a o jakim dzisiaj nie mamy pojęcia. Znają dobrze po kilka języków, obcowali przez lata z klasykami literatur europejskich, czytali i przeżywali dzieła klasyków myśli¹⁷.

W czasach narastających kryzysów i doświadczania nowoczesności, rozumianej jako odczucie dezintegracji wspólnoty podmiotu z otaczającą rzeczywistością, kostnienia języka i pojawiania się komunikacyjnych zatorów, niestabilności świata, jawiącego się jako ciąg nieprzerwanych zdarzeń, nad którymi

tworzących tradycję literacką. Wacław Berent. W: Literatura polska 1918—1932. Red. A. Brodzka, H. Zaworska, S. Żółkiewski. Warszawa 1975, s. 600—614.

¹³ Na szereg aspektów owego romansowania pisarzy młodopolskich z literaturą popularną wskazał J. Kolbuszewski: *Z dziejów dwudziestowiecznej literatury popularnej*. W: Idem: *Od Pigalle po Kresy. Krajobrazy literatury popularnej*. Wrocław 1994, s. 9—44.

¹⁴ L. Fryde: *Trzy pokolenia literackie...*, s. 217.

¹⁵ Współczesne zwyczaje językowe sugerują, że w przymiotnikach „powojenny” czy „przedwojenny” należy upatrywać wskazań dotyczących drugiej wojny światowej; w tej książce używać ich będę, mając na myśli wojnę pierwszą, zresztą zgodnie z pojawiającymi się w dyskursie publicznym znaczeniami owych wyrazów w dwudziestolecie.

¹⁶ Ibidem, s. 217.

¹⁷ Ibidem.

trudno zapanować¹⁸ — oczekiwanie trwałych ośrodków, punktów orientujących, nadzieja na powstanie dzieł, a nie książek — stanowi część doświadczenia nowoczesności i sytuuje się wewnątrz tegoż doświadczenia. Albo też: można uznać, tak proponuje Michał Paweł Markowski, że nowoczesność jest epoką wewnętrźnie podzieloną, i wyznaczyć dwie jej linie — zachowawczą lub konserwatywną oraz linię krytyczną. Różnice byłyby efektem przyjętego modelu podmiotu, czyli przybierałyby esencjalistyczną jego wersję bądź stanowiłyby samostwarzające się i stale niegotowe Ja, a w rezultacie owe dwie postaci nowoczesności prezentowałyby się tak:

Nowoczesność zachowawcza nawiązuje do romantyzmu i modernizmu jako swych najświetniejszych tradycji i jest ich twórczą kontynuacją. Nowoczesność krytyczna z kolei jest efektem długotrwałego kryzysu przedstawień oraz ich podmiotowych i przedmiotowych legitymizacji¹⁹.

W myśl tej taksonomii nowoczesność krytyczną prezentować będzie bez wątpienia Irzykowski, zapewne Leśmian czy Berent, choć już nie mam pewności, czy ten ostatni nie będzie się bardziej kwalifikował do obozu nowoczesności zachowawczej, w którym spotkałby się na przykład ze Staffem, z Nowaczyńskim czy Boyem-Żeleńskim, być może ze Strugiem, który z kolei mógłby zostać policzony w ostatnim kręgu literatów staroświeckich, nie potrafiących się wyzwolić z dziewiętnastowiecznych determinacji, a trafiliby tam na przykład Żeromski, Rostworowski, A. Górski, Kasprówicz. Podziały takie są ciekawe, wszakże zabiegi eksklu-

¹⁸ Zob. *Nowoczesność jako doświadczenie*. Red. R. Nycz i A. Ziedler-Janiszewska. Kraków 2006.

¹⁹ M.P. Markowski: *Polska literatura nowoczesna. Leśmian, Schulz, Witkacy*. Kraków 2007, s. 39. Markowski pisze (na s. 29) o literaturze romantyczno-modernistycznej, powołuje się na rozróżnienie Brzozowskiego, który przeciwstawiał nowoczesność modernizmowi oraz romantyzmowi, i tym samym odrzuca utrwalającą się coraz powszechniej rozszerzoną wykładnię modernizmu, utożsamianego z nowoczesnością (Nycz, Bolecki i inni). Nadzieja, że w ten sposób uniknie terminologicznego zamieszania, wynika prawdopodobnie z wiary w perswazyjną moc wprowadzonych przezeń taksonomii. Nie wiem, po której stronie będzie moc (?). W tej książce unikam terminu „modernizm”, nie dlatego bym nie doceniał operacyjnych możliwości tegoż terminu w interpretowaniu i porządkowaniu zjawisk XX wieku, ale z uwagi na przedmiot analizy: w dwudziestolecie nazwa Młoda Polska miała swoje jasne konotacje, a jeśli pojawiał się termin „modernizm”/„modernistyczny”, to był tożsamy z Młodą Polską (rozprawa Wyki z roku 1938 — *Modernizm polski* — to odrębne zagadnienie).

zywne wobec pisarzy młodopolskich i próby ekskomunikowania ich z kręgu dwudziestowiecznej, nowoczesnej literatury polskiej są próbą przedstawienia wyłącznie jednej strony medalu, choć, jak wiadomo, każdy awers ma swój rewers. Przypomnę: „najmłodszym literatom imponują ci pisarze swą wiedzą”, toteż są obecni w ich doświadczeniu, choćby nie wszystkim, tu zapewne Fryde przesadził, rzeczywiście imponowali.

Udział pisarzy Młodej Polski w kształtowaniu literatury dwudziestolecia powoli wygasał wraz upływem lat, bywał okazjonalny i sygnowany aktywnością poszczególnych literatów (Fryde: „Prekursorami nowej grupy rówieśników są Boy-Żeleński i Nowaczyński”²⁰; Karol Wiktor Zawodziński o Staffie w roku 1933: „[...] jest wciąż żywym i w mocy twórczej, i w odczuciu współczesnego czytelnika poeta, a nie emerytem literatury: ileż młodych słońc poezji zdażyło zgasnąć, gdy jego stoi wciąż wysoko na horyzoncie, ponad wysokimi drzewami!”²¹), a wreszcie prezentował się odmiennie w zależności od gatunku literackiego. Zawodziński z perspektywy 1928 roku postrzegał to tak:

[...] jeżeli w powieści, jak sędzę, na czoło wysunięte być muszą utwory przedwojennych, bądź co bądź, pisarzy, Nałkowskiej i Kadena-Bandrowskiego, nie mówiąc o rzucającym swój potężny cień na znaczną część dziesięciolecia Żeromskim; jeżeli w dramaturgii znów prawie całkowicie na tę epokę przypadająca działalność Żeromskiego-dramatopisarza wytycza prawdziwe święta poezji na scenie, prócz niego zajmowanej przez Perzyńskiego i pomniejszych autorów scenicznych, kontynuujących swą przedwojenną działalność; w poezji starsze pokolenie nie zabiera decydującego głosu²².

Młodopolscy pisarze prezentowali po wojnie większą żywotność w prozie²³ i dramacie (w syntezach historycznoliterackich dwudziestolecia rozdziały poświęcone dramatowi zatytułowane są:

²⁰ Ibidem, s. 216.

²¹ K.W. Zawodziński: *Staff w świetle ostatnich wierszy*. W: Idem: *Wśród poetów*. Oprac. W. Achremowiczowa. Kraków 1964, s. 219.

²² K.W. Zawodziński: *Poezja Polski Odrodzonej*. W: Idem: *Wśród poetów...*, s. 9.

²³ Kapitałnym przykładem trwania stylizacji młodopolskich jest powieść Romana Jaworskiego *Wesele hrabiego Orgaza* (1925). Por. M. Głowiński: *Drwiące requiem dla historii. O „Weselu hrabiego Orgaza” Romana Jaworskiego*. W: Idem: *Intertekstualność, groteska, parabola. Szlice ogólne i interpretacje*. Kraków 2000, s. 169–183.

J. Kwiatkowski — *Dramat ekspresjonizująco-postmłodopolski*²⁴; M. Rawiński — *Kontynuacje Młodej Polski*²⁵), mniejszą w poezji, bliżej im było w sferze polityki generalnie do konserwatywnych środowisk niż do lewicowych (przykłady Żeromskiego czy Struga nie dezawuuują tej opinii). W tych okolicznościach gorzko brzmi refleksja Adama Galińskiego; w antologii *Poezja Polski Odrodzonej*, kreującej nowy obraz nowej literatury, nie ma już miejsca dla starszych poetów. Czytamy tam sąd orzeczony w roku 1931:

Jesteśmy na przełomie. Odeszli już poeci okresu Młodej Polski lub też za życia na stałe zamilkli. Nieliczni tylko z nich od czasu do czasu rzucają jakiś tomik, wiersz jakiś, jakby na zamknięcie dotychczasowej swej twórczości. Spoczął więc u stóp Tatr Kasprowicz, odszedł Lange, Słoński, ucichli Miriam, Tetmajer (by już pominąć innych).

Nie wypuścił jeszcze lutni z dłoni Staff — a i „Biblioteka poetycka” Hoesicka zawiera jeszcze nazwiska starego pokolenia poetyckiego: Wroczyński, Morstin, Miłaszewski, Ostrowska — wspomnieć jeszcze Pawlikowskiego, Wolską, Rossowskiego, Pietrzyckiego, Zbierzchowskiego, Kleszczyńskiego, Waśkowskiego, Or-Ota, Ruffera, Makuszyńskiego, Lemańskiego...

Są to już ostatni!²⁶

Warto sprawdzić, jaka była kondycja Młodej Polski w dwudziestoleciu, warto odwrócić perspektywę i przyjrzeć się literaturze międzywojennej — jak była postrzegana przez pisarzy, którzy uznana pozycję zdobyli przed pierwszą wojną²⁷. Bo że ich pogrzeb, w opinii młodszego, konkurencyjnego pokolenia oraz według rozlicznych modeli historycznoliterackiej chronologii, był przedwczesny — dowieść łatwo! O wybranych aspektach żywotności Młodej Polski w latach 1914—1939 jest ta książka.

²⁴ J. Kwiatkowski: *Dwudziestolecie międzywojenne*. Warszawa 2002, s. 390—405.

²⁵ M. Rawiński: *Kontynuacje Młodej Polski*. W: *Literatura polska 1918—1932...*, s. 677—707.

²⁶ A. Galiński: *Poezja Polski Odrodzonej. Obraz twórczości poetyckiej doby współczesnej 1918—1930*. Łódź 1931, s. 386.

²⁷ Pouczający jest pod tym względem przegląd syntez historycznoliterackich Jerzego Kwiatkowskiego, Anny Nasilowskiej czy Edwarda Balcerzana. Również symptomatycznym jest *Wstęp* do antologii: *Poezja polska okresu międzywojennego* autorstwa Michała Głowińskiego i Janusza Sławińskiego (Wrocław 1987). W ich interpretacjach oraz przyjętej aksjologii literatura młodopolska powraca niezwykle często, ale osobliwie okazjonalnie i najczęściej w celu wyekspozowania odrębności i określenia tożsamości literatury dwudzie-

W roku 1919 zapomniany poeta młodopolski Franciszek Pik Mirandola²⁸ publikuje tom opowiadań zatytułowany: *Tropy*. Dziwny tom: opowiadań? przypowieści? baśni? — prostota narracji z utworu *Zatruta studnia* o człowieku urzędującym („z wiadrem”), którego jedynym zadaniem było banalne napojenie spragnionych, przekształca się w alegoryczną historię o myślach w postaci gołębi pierzchających na różne strony świata, wolnych i niezależnych. Jednakże jedna pośród myśli zapragnęła zejść w głąb studni, przekształciła się tedy w rybkę i plusnęła w wodę. Myśl-rybka z głębi studni powróciła zatruta „oparami” przeszłości:

Przy samej studni toruje sobie drogę źródło przez wielki, stary grobowiec, oplakując kości poległych w jakichś dawnych zapasach, powyżej jest złożę zbroi zardzewiałych, kopii i mieczów

stolecia. Literatura przedmiotu poświęcona obecności pisarzy Młodej Polski na arenie literackiej dwudziestolecia jest, oczywiście, rozległa, choć zwykle nie był to główny przedmiot zainteresowania. Będę sukcesywnie się na nią powoływał; tutaj chciałbym zwrócić uwagę na znaczenie studiów, które znalazły się w tomie *Literatura polska 1918—1932*. T. 1 (Warszawa 1975) i *Literatura polska 1933—1944*. T. 2 (Warszawa 1993) pod red. A. Brodzkiej, H. Zaworskiej i S. Żółkiewskiego. Wielce pomocna była też rozprawa H. Markiewiczza: *Dziedzictwo Młodej Polski w zwierciadle międzywojennym*. W: *Idem: Dialogi z tradycją. Rozprawy i szkice historycznoliterackie*. Kraków 2007. Istotne dla problematyki tej książki pytanie zadał Marian Stala w artykule: *Młoda Polska — dziewiętnastowieczna czy dwudziestowieczna?* W: *Polonistyka w przebudowie*. Red. M. Czermińska i in. Kraków 2005. Por. także książkę J. Orskiej: *Przełom awangardowy w dwudziestowiecznym modernizmie w Polsce*. Kraków 2004. Szereg zasadniczych pytań w sprawie statusu kategorii nowoczesność w współczesnym polskim dyskursie literaturoznawczym sformułował J. Święch w: *Nowoczesność. Szkice o literaturze polskiej XX wieku*. Warszawa 2006. O kłopotach natomiast z polskim modernizmem zob. A. Mencwel: *Wyobraźnia antropologiczna. Próby i studia*. Warszawa 2006 (szczególnie rozdział *Trzy modernizmy*).

²⁸ Nazwisko poety i tłumacza: Pik, skojarzone z nazwiskiem włoskiego filozofa, pisarza, uczonego: Giovanni Pico della Mirandola, dało w efekcie pseudonim młodopolskiemu twórcy; analizowane tu opowiadania z tomu *Tropy* wyraźnie korespondują z koncepcjami florentyńczyka sformułowanymi w dziele *De hominis dignitate* i wpisują się w antropologiczny zamysł kryjący się za pojęciem *homo faber* autorstwa, przypomnę, włoskiego myśliciela. O Mirandoli, niezashużenie zapomnianym poecie i prozaiku, pisał J. Trznadel: *Franciszek Mirandola*. W: *Obraz literatury polskiej XIX i XX wieku*. Seria 5: *Literatura okresu Młodej Polski*. T. 1. Red. K. Wyka, A. Hutnikiewicz, M. Puchalska. Warszawa 1968, s. 775—780. Zob. także A. Łebkowska: *Franciszka Pika Mirandoli tropienie wolności*. „Ruch Literacki” 1982, z. 3—4.

starożytnych. [...] Przez całą drogę nie spotkałem najmniejszej przestrzeni, gdzieby źródło płynęło przez nietknięte niedolę ludzką pokłady. Czy starsze, czy młodsze mijalem warstwy, wszędzie widziałem, jak woda zabiera i unosi z sobą ślady bólu i grzechu, jak się pełni trucizna okropna, trupim zakaża się jadem²⁹.

Myśli-gołębie, krążące wzdłuż gościńców, wróciły z nowymi rozpoznaniem:

Jak daleko sięgnąć mogły wzrokiem, wszędzie na całym świecie pracowali ludzie. Ścinali lasy, karczowali poręby, drażyli się w głąb ziemi, szukając kopalin użytecznych, inni zaś pozornie nic nie czyniąc wyteżali myśl nad sprawami świata, albo znów dumali o tym, zali w zaświatach, w przepastnych głębinach przestrzeni, znajdują się twory podobne ludziom, stworzone na ich podobieństwo³⁰.

I przeraził się „człowiek z wiadrem” odpowiedzialności, i począł odpędzać spragnionych, by nie zatruli się wodą ze źródeł przeszłości. Tajemniczy nieznajomy wszakże go przestrzegł: dopóty myśli swobodnie bujać będą po nieboskłonie, dopóki ludzie czerpać będą wodę zatrutą toksynami historii. Bo naiwnie możemy deklarować pełną immunizację przed owymi „toksynami”, uczynić gest rezygnacji z czerpania z zatrutej studni, ale myśl wolna, nieskowana istnieje pod warunkiem, że nie napotka ograniczeń. Tropy przeszłości i tropy współczesności przecinają się, czasem zachodzą na siebie, a gdy biegną osobno — to przecież żaden z nich nie zanika, nie pozwala się zamazać, choć wyrazistość i „kształtność” tropów mogą być zmienne.

Opowiadania Mirandoli, literata młodopolskiego przecież nie najprzedniejszego, na progu dwudziestolecia osobiwie manifestują: nowe tropy nowej literatury spotykają się ze starymi, próby „zadeptania” tych starszych nie mogą się udać, bo są one nadto liczne, bo bronią się głębią i solidnością. Tropy nas otaczają, tropy nas osaczają, czasem ich nie dostrzegamy, a potrafią przybrać niespodziewaną postać, jak krople wystukujące depeszę w rytm alfabetu Morse’a z opowiadania *Ulica dziwna*. Potrzebny jest tylko wysiłek, by rozszyfrować te zewsząd nadsyłane „depesze” —

²⁹ F. Mirandola: *Tropy*. Kraków 1919, s. 8—9.

³⁰ Ibidem, s. 7.

i warto podjąć z nimi dialog, bo to takie „depesze”, które mają możliwość (opcje) reaktywacji.

Losy samego Mirandoli były dramatyczne i gorzkie, o los jego *Tropów* warto się upomnieć, tropy zaś młodopolskie w dwudziestoleciu są tak wyraźne, że najmniej wprawny poszukiwacz je znajdzie. Problem tylko w tym, by ich odszukać możliwie najwięcej i by określić ich związki z tymi świeżymi, odciskanymi przez współczesność. Będą to tropy-ślady³¹ młodopolskiego uniwersum, młodopolskiej *epistémé*, ale również młodopolskich tropów-figur. Będą to tropy-ślady melancholijnego przywoływania przeszłości, epigońskiego powtarzania zużytych wzorów, transgresji wartości, które również w dwudziestoleciu nie utraciły żywotności.

³¹ Kategoria „tropy” w literaturoznawstwie ma swą tradycję, dalszą i bliższą. Por. R. Nycz: *Literatura jako trop rzeczywistości. Poetyka epifanii w nowoczesnej literaturze polskiej*. Kraków 2001. A także: Z. Mocarcka-Tycowa: *Tropy przymierzy. O literaturze dziewiętnastowiecznej i miejscach jej zbliżeń z malarstwem*. Toruń 2005. Problematykę „hermeneutyki śladu” rozpatruje E. Rewers w: *Post-polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*. Kraków 2005, s. 21–34.

Indeks osobowy

A

Abramowski Edward 23
Achremowiczowa Wanda 13, 144,
182—183
Adamczewski Stanisław 153
Adamczyk Zdzisław Jerzy 58, 87,
89, 90, 92, 93, 94
Andriejew Leonid 213
Andrzejewski Antoni 150, 151
Arnsztajnowa Franciszka 152
Asnyk Adam 163

B

Baczyński Stanisław 205
Bahr Janina 214
Balcerzan Edward 14, 189
Balzac Honoré 56
Bałucki Michał 33
Bandrowski Juliusz (pseud. Ka-
den) 13, 19, 25, 61, 62—63,
79—80, 83, 85, 86, 93, 107, 118,
121, 146, 147, 148, 149,
170—171, 179, 201, 204,
227—228
Barlicki Norbert 48
Baudrillard Jean 94, 95
Bąbiak Grzegorz Paweł 75
Beaumarchais Pierre-Augustin 55
Bédier Joseph 55
Bednarski Adam 132, 154, 177
Belmont Leo 69, 70
Belza Stanisław 69
Berent Waclaw 9, 10, 12, 19, 21—
22, 80, 81, 107, 111, 120, 147,
148, 156, 157, 166, 168, 170—
175, 186, 189, 203
Bereza Tadeusz 144
Bergson Henri 154, 201
Berman Marshall 8
Bernardin de Saint-Pierre 56
Biedrzycki Krzysztof 186
Biernacki Andrzej 9, 167
Błoński Jan 202
Bolecki Włodzimierz 8, 12, 166,
172—174
Borkowska Grażyna 145
Borowy Waclaw 57, 116, 117, 151,
153, 157, 194, 223
Boye Edward 125
Brantôme Pierre de 55
Braun Mieczysław 121
Breiter Emil 88, 90, 112
Brodzka Alina 10, 11, 15, 87, 111,
112, 173
Broniewski Władysław 83, 121, 145
Brückner Aleksander 148, 155
Brun-Bronowicz Julian 91, 113
Brzęczkowski Jerzy 178
Brzozowski Stanisław 12, 75, 97,
112, 113, 114, 115, 122, 160,
161, 166, 168, 180, 183—184,
198, 200, 207—222
Bujnicki Tadeusz 100
Bujnicki Teodor 169

Burek Tomasz 10, 86, 87, 97
Bystron Jan Stanisław 105, 106, 107

C

Chmiel Adam 161
Chmielowski Piotr 115
Chwistek Leon 80, 176, 202
Conrad Józef 56
Constant Benjamin 55
Crébillon Claude 55
Czachowska Jadwiga 52, 80
Czachowski Kazimierz 44, 78, 79,
120, 124, 149, 156—157, 205
Czapski Józef 113, 114
Czechowicz Józef 120, 167
Czerwińska Małgorzata 15, 145

D

Danek-Wojnowska Bożena 203
Daniłowski Gustaw 19, 78, 84, 110,
111, 120, 123, 138, 175
Daszyński Ignacy 220
Dąbrowska Maria 84, 85, 121, 123,
145, 148
Dąbrowski Mieczysław 66, 189
Dąbrowski Tadeusz 20
Degler Janusz 202, 204
Descartes René 56
Dewiczowa Maria 52,
Dębicki Zdzisław 83, 88, 91, 93,
94, 120, 161, 194
Diderot Denis 55
Dmowski Roman 38, 106
Dohrn-Baranowska Maria 34
Dołęga-Mostowica Tadeusz 107
Dostojewski Fiodor 220
Dowbor-Muśnicki Józef 34
Drewnowski Tadeusz 84, 121
Dużyk Józef 37
Dzieduszycki Wojciech 128
Dzierzbicki Stanisław 23, 49
Dzierżyński Feliks 34

E

Eile Stanisław 22, 29, 56, 57, 58,
74, 78, 88, 89, 90, 96, 97, 121,
181, 208, 214, 219, 229, 233
Eminowicz Ludwik 154
Eurypides 30
Ewers Hans Heinz 41

F

Faron Bolesław 37
Faulkner William 181
Feldman Wilhelm 20, 71, 89, 150,
153, 154, 158, 211—212, 218
Fik Ignacy 9, 10, 168, 205
Fox Dorota 191
Freud Zygmunt 157
Fryde Ludwik 9, 10, 11, 13, 114,
149, 151, 167, 168, 180, 186,

G

Gacki Władysław 218
Galiński Adam 14, 150
Gałczyński Bronisław 219
Gałczyński Konstanty Ildefons 199
Gautier Théophile 56
Gawalewicz Marian 210
German J. 140
Gerould Daniel C. 204
Gębala Stanisław 100,
Głowiński Michał 13—14, 32, 143—
144, 171, 172, 185
Goetel Ferdynand 147, 148
Goliński Zbigniew 98, 208
Gombrowicz Witold 205
Gorzechowski-Jur Jan 62, 84
Goya Francisco 66
Górski Artur 9, 12, 22—23, 138,
140, 141, 161, 161, 189
Górski Konrad 29
Grabbe Christian Dietrich 138
Grabiński Stefan 147
Grabowski Tadeusz 153, 205
Grillparzer Franz 199
Gronczewski Andrzej 183
Grossek-Korycka Maria 138, 140—
142, 143, 146, 152, 175
Grot-Brzęczkowska Wanda 210
Grottger Artur 142
Grubiński Wacław 159, 191
Grzymała-Siedlecki Adam 81, 83,
89, 91, 115, 116, 121, 140, 161,
191, 204
Gutowski Wojciech 34, 35, 39

H

Haecker Emil 220
Hebbel Friedrich 138, 199
Helsztyński Stanisław 134

Hen Józef 54
Hertz Benedykt 69, 152
Hertz Paweł 150
Hoene-Wroński Józef Maria 110
Hoesick Ferdynand 14, 140
Horzyca Wiliam 118, 120, 149, 177
Hulewicz Bohdan 22,
Hulewicz Jerzy 40, 59, 65, 68,
154, 177
Hutnikiewicz Artur 15, 20, 110,
144, 181, 201, 217—218

I

Ibsen Henryk 138
Iłakowiczówna Kazimiera 145
Irzykowski Karol 9, 11, 12, 19,
23—26, 59, 68, 78, 80, 83, 85,
91, 95, 107, 111, 120—123, 125,
129, 130, 134, 138, 140, 149,
153, 156, 159—161, 166, 168,
170, 176—178, 180, 184, 194,
199, 207, 211, 218, 221—237
Iwaszkiewicz Jarosław 65, 145, 177,
178, 181, 183, 186—188, 203,
205

J

Jabłońska Krystyna 52
Jachimeccy Zofia i Zdzisław 21
Jakimowicz Mieczysław 57
Jakóbczyk Jan 24, 25, 166, 204
Jakubowski Jan Zygmunt 115, 153
Jampolski Włodzimierz 90
Janczewska Jadwiga 64
Jankowski Jerzy 152, 154, 192
Janowski Stanisław 52
Januszewski Tadeusz 182
Jaracz Stefan 34
Jarosiński Zbigniew 113, 192—193,
208
Jaroszyński Tadeusz 20
Jarzębski Jerzy 125, 206
Jarzyna Stanisław 150,
Jasiński Bruno 87, 113, 121, 192,
193, 195
Jastrun Mieczysław 121, 151
Jaworski Roman 13
Jaworski Stanisław 7, 90, 113, 195,
Jellenta Cezary 19, 26—28, 80,
110, 212

Jędrzejewicz Janusz 101, 162
Jodełka-Burzecki Tomasz 23, 44
Joyce James 157

K

Kamykowski Ludwik 161
Karpowicz Stanisław 181
Karwacka Helena 20
Kasprowicz Jan 12, 14, 19, 29—31,
40, 46, 56, 65, 68, 74, 81,
120—124, 138—140, 148, 151,
152, 156, 157, 158, 159, 161,
163, 168, 169, 175, 179, 184—
185, 196
Kasprowiczowa Maria 29, 30
Kasztelowicz Stanisław 22, 29, 56,
57, 58, 74, 96, 121, 181, 208,
214, 219, 229, 233
Kądziela Jerzy 80, 144
Kądziela Paweł 184
Kielak Dorota 67
Kieźuń Anna 22, 23
Kijowski Andrzej 203, 205
Kirchner Hanna 61, 84, 142, 218
Kisielewski Jan August 20
Kiszczak Dariusz 69
Kleiner Juliusz 57, 107, 148, 153
Kleszczyński Zdzisław 14
Kłak Tadeusz 196—197
Kłosińska Krystyna 100, 101
Kłosiński Krzysztof 100, 101, 166
Koc Barbara 43, 73, 79, 98, 110
Kolbuszewski Jacek 11, 86
Kolbuszewski Stanisław 116
Kołaczkowski Stefan 114, 116, 153,
154, 158—161, 168, 177
Komornicka Maria 110
Korczak Janusz 83
Korniłow Ławr 34
Korzeniowska Ewa 145
Kościelski Władysław 81
Kotarbińska Lucyna 140
Kotarbiński Józef 115, 140
Kotarbiński Tadeusz 202
Kowalczykowa Alina 186
Kozicki Władysław 46, 74, 178
Kozielska Agnieszka 53
Kraśniński Zygmunt 137
Kridl Manfred 115, 116, 117
Królak Sławomir 95

Krusiński Stanisław 212
Krzemińska Matylda 53
Krzysztof Stepanik 13
Krzywicka Irena 126
Krzyżanowski Julian 183
Krzyżanowski Konrad 83
Krzyżanowski Stanisław A. 55
Kucharski Eugeniusz 126
Kulczycka-Saloni Janina 45
Kuliczkowski Feliks 223
Kuźma Erazm 175—177
Kvapil Franciszek 51
Kwiatkowski Jerzy 14, 80, 110, 188

L

Lack Stanisław 115
Lam Andrzej 45
Lam Stanisław 59, 72, 154, 229—
230, 232
Lange Antoni 14, 110, 111, 120,
142, 151, 152, 158, 187
La Rochefoucauld François de 83
Latawiec Czesław 28, 117, 161
Lebenthal Teodora 33
Lechoń Jan 72, 121, 144, 154, 155,
176, 181—184, 186, 209
Lehar Ferenc 53
Lemański Jan 14, 78, 110, 152
Lenin Władimir Iljicz 30
Leszczyńska Anna 55, 187
Leszczyński Jan 202
Leśmian Bolesław 9, 12, 31, 65,
80, 107, 112, 151, 152, 166, 168,
175, 179, 183, 185, 187, 191,
198, 200—201
Lewandowski Tomasz 110
Lichański Stefan 149
Ligocki Edward 84, 91
Limanowski Mieczysław 34, 140
Linowska Stefania 52
Lloyd-George Dawid 36
Lorentowicz Jan 40, 68, 80, 88, 91,
93, 94, 95, 96, 98, 107, 120,
140, 153, 194
Loth Roman 29, 30, 124
Lubaszewska Antonina 57, 75, 76,
194
Lutosławski Wincenty 132, 140

Ł

Łaszowski Alfred 149
Łebkowska Anna 15,
Łempicka Aniela 116
Łoch Eugenia 20, 60
Łopuszański Piotr 33, 200

M

Maciejewska Irena 19, 46, 47, 80,
83, 182
Magnuszewski Józef 51
Majakowski Władimir Władimirowicz
194
Majerski Paweł 192
Makowiecki Tadeusz 116
Makowiecki Andrzej Z. 54, 55, 56,
66, 80, 129, 133, 189, 203
Makuszyński Kornel 14, 46, 72,
147
Malczewski Jacek 125
Malik Jakub A. 135
Malinowski Bronisław 64, 202
Marinetti Filippo Tommaso 192
Marivaux Pierre 55
Markiewicz Henryk 7, 15, 45, 54,
85, 97, 126, 165, 168, 181, 190,
208
Markowski Michał Paweł 12, 201,
209—210
Masłowski Ludwik 223
Matuszek Gabriela 39, 128
Matuszewski Ignacy 20, 58, 88, 89,
153, 232
Matuszewski Ryszard 151—152
Mayenowa Maria Renata 168
Maykowski Stanisław 152
Mazanowski Andrzej 57
Mencwel Andrzej 15, 56, 76, 88,
212
Mendrys T. 91
Mérimee Prosper 55
Michalski Henryk 47, 48, 100
Micińska Anna 63, 202
Miciński Tadeusz 19, 20, 33—35,
57, 65, 112, 117—120, 136, 149,
151, 161, 168, 179, 185, 198,
203—205
Mickiewicz Adam 33, 179
Mieczysławski Jan 152
Mikołaj II 53

Miller Arthur 181
Miller Jan Nepomucen 85, 178—
180
Miłaszewski Adam 14
Miłosz Czesław 167, 173—174, 217
Mirandola Franciszek (właśc. F. Pik)
15—17, 110, 120
Młodożeniec Stanisław 192
Mocarska-Tycowa Zofia 12, 17
Mohort Henryk 199
Molière 55
Montaigne Michel 55, 56
Montesquieu Charles 56
Morstin Ludwik Hieronim 14, 81,
140, 157
Mortkiewicz Jakub 31, 58
Mortkiewicz-Olczakowa Hanna 74,
140
Mueller Stanisław Antoni 120
Muszyńska-Hofmanowa Hanna 21,
22

N

Najder Zdzisław 56
Nalepiński Tadeusz 20
Nałkowska Zofia 13, 19, 61—62,
84, 86, 107, 144, 146, 147, 148,
201, 205, 218
Nałkowski Wacław 219
Napieralski 69
Napierski Stefan 178, 206, 210
Narutowicz Gabriel 83, 84, 91
Nasiłowska Anna 10, 14
Niedziałkowski Mieczysław 48
Niemcewicz Julian Ursyn 173
Niemcewicz Jerzy 154
Niemojewski Andrzej 89
Niewiadomski Eligiusz 83
Norwid Cyprian 110, 184
Noskowski Tadeusz 128
Nowaczyński Adolf 8, 9, 12, 13,
36—37, 70, 72, 81, 82, 84, 88,
98, 107, 120, 121, 125, 134—
138, 159, 166, 184, 212
Nycz Ryszard 7, 10, 12, 17, 21, 66,
95, 97, 125, 166, 174

O

Olszewska Maria Jolanta 20, 27,
66, 75

Opacki Ireneusz 183, 189
Oppman Artur (pseud. Or-Ot) 14,
120, 152
Orkan Władysław 37—38, 60, 68,
69, 110, 111, 120, 147, 148, 185,
218
Orliński Janusz 32
Orska Joanna 15
Ortwin Ostap (właśc. Oskar Katze-
nellenbogen) 9, 115, 142, 218
Orwell George 88
Osterwa Juliusz 50
Ostrowska Bronisława 14, 19, 46,
72, 120, 123, 140, 143—144,
146, 161, 187
Owczarzewski Rajmund 51

P

Paderewski Ignacy 42
Pajewski Janusz 65
Parandowski Jan 148
Paszek Jerzy 56, 150, 171, 183—
184
Pawlicki Stefan 128
Pawlikowska-Jasnorzewska Maria
121
Pawlikowski Jan Gwambert 14, 132
Pawlikowski Michał 142
Peiper Tadeusz 7, 10, 90, 113, 149,
195—196
Perzyński Włodzimierz 13, 72, 120
Phillips Urszula 145
Piasecki Sergiusz 186
Pico della Mirandola Giovanni 15
Pieńkowski Stanisław 84
Pietrzycki Jan 14
Piętak Stanisław 167
Pigoń Stanisław 124, 158
Piłsudski Józef 38, 42, 44, 57, 64,
74, 78, 84, 101, 102, 104, 106,
107, 111, 113, 138, 145
Pini Tadeusz 59, 110, 232
Piramowiczówna Zofia 49
Piwiński Leon 88, 144, 161, 204
Płoszewski Leon 161
Podoska Teresa 215
Podraza-Kwiatkowska Maria 35,
118, 198, 200—201, 212—213
Pollak Seweryn 151—152
Popiel Jacek 125

Popiel Magdalena 8, 21, 22, 171
Porębowicz Edward 158
Potocki Antoni 71
Potocki Józef Karol 212
Plomieński Jerzy Eugeniusz 202
Prévost Antoine-François 55
Prokop Jan 192
Prokop-Janiec Eugenia 166
Pronaszko Zbigniew 176
Proust Marcel 157
Prus Bolesław 163
Przesmycki Zenon (pseud. Miriam)
9, 14, 19, 40, 67, 69, 73, 80,
107, 110, 120, 153, 180,
183—184, 200, 203, 209,
211—212
Przyboś Julian 196—197
Przybyszewska Jadwiga 31, 126
Przybyszewski Stanisław 7, 19, 31,
38—42, 59, 65, 67, 80, 93, 120,
121, 123—124, 126—133, 140,
148, 151, 154, 156, 158, 165,
168, 175—177, 179, 189, 198,
203, 205, 212, 233
Puchalska Mirosława 11, 15, 20,
83, 110, 144
Puśłowski Franciszek Ksawery 91
Puzyna Konstanty 64

R

Rabelais François 55
Ratajczak Dobrochna 32
Ratajczak Józef 40, 41, 174—175,
177
Rawiński Marian 14
Rawita-Gawroński Franciszek 29
Rewers Ewa 17 Reymont Stani-
sław 42—44, 79, 81, 83, 88,
93, 96—99, 120, 121, 122,
137—138, 147, 148, 158, 161,
163, 179
Rimbaud Arthur 184
Rittner Tadeusz 40, 136, 204
Rodziewiczówna Maria 69
Rogacki Henryk Izidor 38, 40, 124,
133
Rogała-Lewicki Stanisław 41
Roi Bolesław 38
Rolicz-Lieder Waclaw 183
Romanowski Andrzej 13, 20

Rossowski Stanisław 14
Rostworowski Karol Hubert 9, 12,
80, 81, 91, 92, 93, 94, 96, 107,
124—125, 137, 147, 149, 168
Rousseau Jean-Jacques 55
Ruffer Józef 14, 120
Rundbaken Jan 23
Rybarski Roman 29
Rybicka Elżbieta 196
Rydel Lucjan 20, 80, 136
Rydłowa Maria 37
Rymkiewicz Aleksander 167
Rymkiewicz Jarosław Marek 33
Rzeuska Maria 168

S

Sandauer Artur 188, 200
Sandler Samuel 100, 101, 124
Sapiecha Adam 107
Sawicka Jadwiga 186—187
Schiller Leon 116, 118, 120, 149,
235
Schulz Bruno 204—206, 210
Sewer (Maciejowski Ignacy) 131
Shelley Percy 209
Sheppard Richard 66
Siemiradzki Henryk 125
Sienkiewicz Henryk 20, 57, 66,
211—212
Sieradzki Ignacy 204
Sieroszewski Waclaw 19, 25, 44—
46, 78, 79, 80, 82, 85, 93, 106,
107, 146, 147, 148, 156, 208,
218
Sikora Ireneusz 162—163
Sinko Tadeusz 88, 116, 157, 161
Skiwski Jan Emil 75, 85, 124, 149,
153
Skwarczyński Adam 113
Sławek Walery 72
Sławińska Irena 168
Sławiński Janusz 14
Słonimski Antoni 72, 84, 85, 121,
145, 148, 176, 180, 183, 185
Słoński Edward 14, 28, 110, 111,
120, 150, 158
Słowacki Juliusz 33, 85, 132, 135,
137
Sokolicz Antonina 91
Sokolnicki Michał 217, 219

Sokołowski C. 58
Solski Ludwik 140
Sorel Georges 75
Sprusiński Michał 63, 79, 170, 184
Spytkowski Józef 114
Srebrny Stefan 157
Sroka Mieczysław 211, 213, 217—
218, 220
Staff Alfred 46,
Staff Leopold 9, 12, 13, 14, 19,
46—47, 80, 81, 106, 121, 147,
148, 150—152, 157, 159, 163,
169, 179, 182, 184—187, 192—
193, 201
Staff Ludwik Maria 20
Stala Marian 15, 198
Stanisławski Konstanty 34
Starzewski Rudolf 128
Stawar Andrzej 91, 113
Stefanowska Zofia 83
Stender-Petersen Adolf 96
Stempowski Stanisław 140
Stern Anatol 192—195
Stępień Marian 112, 113, 114
Stępień Tomasz 190
Stępnik Krzysztof 20, 42
Stone Rochelle H. 32
Stradecki Janusz 72, 84, 182
Strindberg August 138
Strug Andrzej 10, 12, 14, 19, 47—
49, 67, 85, 86, 87, 93, 99—105,
120, 124, 146, 147, 148, 157,
168, 204
Stur Jan 117, 118, 155, 177—180
Stwora Stanisław 152
Suchodolski Bohdan 114, 161
Sulikowski Andrzej 204
Sygietyński Antoni 79
Szaniawski Jerzy 147
Szarlitt Bronisław 53
Szczęsny Aleksander 23
Szelburg-Zarembina Ewa 205
Sztaba Wojciech
Sztadynger Jan Izydor 124
Szuster Marcin 8
Szyfman Arnold 34
Szykowski Marian 155
Szymanowski Karol 65, 125
Szymberski Tadeusz 202
Szybowska Irena 100, 103

Ś

Święch Jerzy 15, 66, 68
Świętochowski Aleksander 81, 93,
148, 212

T

Taborski Bolesław 26
Taborski Roman 115
Tarnowska Maria 173
Tarnowski Stanisław 128
Terlecki Tymon 149
Teslar Józef Andrzej 152
Tetmajer Kazimierz 9, 14, 19, 49—
52, 60, 80, 108, 120, 136, 147,
148, 156, 161, 163, 166, 168,
169, 176, 185—187, 193
Tetmajer Włodzimierz 29, 49
Troczyński Konstanty 120, 168
Trznadel Jacek 15, 33, 191
Tuwim Julian 80, 84, 121, 145,
148, 154, 177, 180, 182—187,
201
Tynecki Jerzy 34

U

Utkowska Beata 42, 43, 44

V

Verlaine Paul 55
Villon François 55

W

Walas Teresa 169
Walicka Jadwiga 52
Wandurski Witold 120
Wapowski Roman 106
Wasilewski Zygmunt 72, 81, 139,
159, 166
Waśkowski Antoni 14, 140
Wat Aleksander 198—199, 203
Wawrytko Jakub 22
Wawrzyszko Paweł 66
Wążyk Adam 197—198
Wąchocka Ewa 204
Weyssenhoff Józef 19, 81, 99, 103,
139, 148
Whitman Walt 154, 186
Wiechecki Stefan 186
Wielopolska Maria Jehanne 91, 92,
93, 94, 120, 140, 144—146

Wieniawa-Długoszowski Bolesław 72
Wierzyński Kazimierz 83, 107, 148,
177, 184—186
Winklowska Barbara 23, 54, 55, 56,
79, 80, 82, 85, 126, 187
Witkiewicz Stanisław 20, 57, 208,
212
Witkiewicz Stanisław Ignacy 13, 19,
61, 63—65, 87, 118, 119, 159,
176, 198, 201—206
Witos Wincenty 82
Wittlin Józef 145, 177, 196
Witwicki Władysław 157
Wojnarowicz 152
Wolska Maryla 14, 46, 110, 120,
140, 142—143, 146, 152
Wolter 55, 212
Wójcik Włodzimierz 45, 62
Wroczyński Kazimierz 14, 32
Wróblewska Teresa 35, 117—119,
149, 198
Wyczańska Irena 80
Wyka Kazimierz 12, 15, 20, 43,
110, 114, 115, 121, 144, 149,
160, 161, 168, 175, 187, 206,
210
Wyrzykowski Stanisław 29, 56, 152
Wysocki Alfred 20, 140
Wyspiański Stanisław 25, 81, 85,
112, 115—118, 122, 125, 128,
136, 138, 149, 158, 161, 163,
175, 176, 179—180, 185, 204,
212

Z

Zabierowski Stefan 56
Zacharska Jadwiga 13, 20, 50,
186, 188
Zagórski Jerzy 167
Zahorska Helena 88, 103
Zapolska Gabriela 33, 52—54

Zawada Andrzej 188
Zawistowska Kazimiera 185
Zawodziński Karol Wiktor 13, 117,
144, 182—183, 201
Zaworska Helena 11, 15, 87, 111,
173
Zbierzchowski Henryk 14, 147
Zdrojewski Eugeniusz 103
Zdziechowski Marian 9, 33, 69,
112, 113
Zechenter Witold 133
Zegadłowicz Emil 124, 148, 178,
196
Zeidler-Janiszewska Anna 12
Zieliński Tadeusz 157
Zimand Roman 127, 153, 154
Ziomek Jerzy 10
Zoll Antoni 52

Ż

Żabicki Zbigniew 45
Żeleński Stanisław 54
Żeleński Tadeusz (pseud. Boy) 9,
12, 13, 54—56, 80, 83, 85, 107,
111, 121, 122, 124—130, 140,
148, 151, 153, 159, 165, 166,
167, 180, 183, 187, 189—190
Żeromska Monika 22
Żeromski Adam 59
Żeromski Stefan 7, 12, 14, 19, 22,
29, 40, 47, 56—60, 65, 66, 67,
68, 69, 72, 74—78, 80, 81, 86—
99, 106, 107, 111, 118, 120—123,
138, 139, 145, 146, 147, 148, 149,
154, 157, 158, 159, 161, 163, 168,
176, 179—184, 189, 192,
194—196, 204, 207—237
Żółkiewski Stefan 11, 15, 87, 111,
112, 146, 148, 166—167, 173,
190
Żuławski Jerzy 19, 20, 60—61, 136

Jan Jakóbczyk

Late traces of Young Poland (1914—1939)

S u m m a r y

The book is the result of a conviction that the already-existent historio-literary syntheses of the Interwar Period do not pay enough attention to the contribution of Young Poland writers to the process of shaping the image of the literature between 1914 and 1939. Thus, it discusses the war vicissitudes of the older generation writers, their political choices and engagements, different forms of the position defense by Young Poles among the literary elite, and the relations between the young generation and the older one. The latter had their own connections, readers, and, more than once, fame and thus were a competition and challenge for the former ones. Also, they were masters the representatives of the youngest generation wanted to acquaint with. In other words, I want to look at the Interwar literature from the perspective of the achievements of Young Poland writers, and a reader who admired Żeromski, Sieroszewski or Boy-Żeleński though did not know Witkacy, Schulz or Gombrowicz.

My intention to describe the Interwar literature in a different manner is polemic too. First, the advocates of the modern literature appropriate great writers of the 19th and 20th centuries, displacing others (Żeromski, Reymont, Kasprówicz, Tetmajer, Wyspiański) into the depths of the old-fashioned 19th century literature. This is an act of a re-composition of the historio-literary process. Interesting and cognitively-frutile though the very treatment is, the exclusiveness of such a behaviour in the Polish literary studies has been accused of following the fashion in recent years. Secondly, the Young Poland works function in the historio-literary syntheses of the Interwar Period in a peculiar way; as unwanted, ignored and condemned, as accidentally appearing in the space filled in by modern forms of culture. Here, the most important arguments were carried on with respect to *Przedwiośnie*, the most popular book was *Słówka* by Boy-Żeleński, the best drama was *Niespodzianka* by Rostworowski, and, even, in poetry, it was “Young Poland that triumphed” in the form of works by Leśmian.

The work is completed with two texts representing the mutual relations between Żeromski and Brzozowski, a sensitive writer and critic. A confrontation of two such strong characters had to evoke a storm. I attempt to describe the history of this literary dialogue full of tension, but also mutual respect. The sec-

ond text included in the Appendix is devoted to critical analyses Karol Irzykowski made with respect to the works by Żeromski. It turns out that the critical drafts would create an impressive (and outstanding) book commenting on the literary output of the author of *Popioły*. The last chapter describes the way Karol Irzykowski, one of the most outstanding Polish literary critics, understood and interpreted works by Żeromski.

Jan Jakóbczyk

Späte Spuren des Jungen Polens (1914—1939)

Zusammenfassung

Der Verfasser des vorliegenden Buches ist zur Überzeugung gekommen, dass bisherige geschichtsliterarische Synthesen der Zwischenkriegszeit nur unzureichend die Verdienste der jungpolnischen Schriftsteller bei Erschaffung der Literatur in den Jahren 1914—1939 in Rücksicht nehmen. Diese Lücke zu erfüllen suchend schreibt er über das Kriegsschicksal von den die ältere Generation vertretenden Schriftstellern und deren politischem Engagement, über verschiedene Formen der Verteidigung von der von jungpolnischen Schriftstellern bekleideten Position im literarischen Parnass und über Wechselbeziehungen zwischen den jungen und älteren Schriftstellern, welche zahlreiche Verbindungen und eigene Leser hatten, nicht selten auch den Ruhm erlangen haben — also für junge Autoren eine Konkurrenz und eine Herausforderung waren. Sie waren auch Meister, mit denen sich die Vertreter der jungen Generation zu befreunden versuchten. Der Verfasser möchte also die Literatur der Zwischenkriegszeit aus der Sicht der Leistungen der jungpolnischen Autoren und aus der Sicht ihrer Leser betrachten, für die Żeromski, Sieroszewski oder Boy-Żeleński richtige Größen und dagegen Witkacy, Schulz oder Gombrowicz nur kaum bekannt waren.

Eine andere Betrachtungsweise der Literatur der Zwischenkriegszeit vorschlagend hat der Verfasser auch eine polemische Absicht; seiner Meinung nach: 1) die Fürsprecher der modernistischen Literatur bevorzugen hervorragende Schriftsteller der Wende des 19. zum 20. Jh. und drängen andere Autoren (Żeromski, Reymont, Kasproicz, Tetmajer, Wyspiański) in den Abgrund der altmodischen Literatur des 19. Jhs; es ist ein Verfahren der Rekomposition des geschichtsliterarischen Prozesses, das sonst interessant und erkenntnisvoll, durch die polnische Literaturwissenschaft in den letzten Jahren fast ausschließlich verwendet wird, was den Verdacht erwecken muss, dass die Literaturwissenschaftler von der Mode überwältigt sind; 2) in den geschichtsliterarischen Synthesen von den zwanzig Zwischenkriegsjahren wird die jungpolnische Literatur ganz spezifisch beurteilt: sie scheint ungewollt, missachtet und verspottet zu sein, sie kommt nur zufällig in dem durch moderne Formen bewirtschafteten Kulturraum vor — der heftigste Streit entbrannte um Żeromskis Werk *Przedwiośnie*, das populärste Buch waren damals Boy-Żeleńskis *Słówka*, unter

den Dramen war *Niespodzianka* von Rostworowski höchstgeschätzt und auf dem Gebiet der Dichtung feierten auch jungpolnische Gedichte von Leśmian Triumphe.

Das Buch wird mit zwei Texten ergänzt, welche die Wechselbeziehungen zwischen Żeromski, einem empfindsamen Schriftsteller und Brzozowski, einem gewissenhaften Kritiker veranschaulichen sollten. Eine Konfrontation von zwei so starken Charakteren musste schon einen Sturm entfesseln. Der Verfasser bemüht sich, die Geschichte jenes literarischen spannungs-, aber auch respektvollen Dialogs zu schildern. Der im Anhang als zweiter veröffentlichte Text betrifft kritische Analysen von Karol Irzykowski, die er den Werken von Żeromski gewidmet hat. Es hat sich erwiesen, dass seine kritischen Skizzen in ein ansehnliches (und hervorragendes) Buch über die Werke des Autors von *Popioły* könnten zusammengefasst werden. Das letzte Kapitel des vorliegenden Buches zeigt, auf welche Weise Żeromskis Werke von einem der hervorragendsten polnischen Literaturkritiker, Karol Irzykowski, ausgelegt worden sind.

Na okładce zamieszczono reprodukcję dzieła Witolda Wojtkiewicza *Cyganeria*
(*Giełda aktorska*)
ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego dziękuje Muzeum Narodowemu w Warsza-
wie za wyrażenie zgody na publikację reprodukcji obrazu i za bezpłatne jej udo-
stępnienie

Redakcja Małgorzata Pogódek

Projekt okładki Paulina Tomaszewska-Cieply

Redakcja techniczna Barbara Arenhövel

Korekta Ksymena Zawada

Copyright © 2009 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-1847-9

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-2366-4

(wersja elektroniczna)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 15,75. Ark. wyd. 16,5.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 25 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Cena 25 zł

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2366-4